מנורת המאור — יהירות

בוא וראה כמה עונשן של גסי הרוח. כדגרסינן בפרק קמא דמסכת שוטה כל מי שיש בו גסות הרוח כאלו עושה עצמו ע"ז, שנא' (ישעיהו ב, כב) חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא, אל תקרי במה אלא במה, וכל מי שיש בו גסות הרוח כאלו עובד ע"ז, שנא' (משלי טז, ה) תועבת ה' כל גבה לב, וכתי' בע"ז (דברים ז, כו) ולא תביא תועבה אל ביתך. וכן מצינו בירבעם שלא עבד ע"ז אלא מפני גסות הרוח. שאותה שנה שמלך שביעית היתה, שכך אתה מוצא בחשבון, והמלך חייב לקרות את התורה במוצאי שביעית. אמ' ירבעם, היאך אני עושה, אם אני עולה לשם ויושב, אין מניחין אותי לישב, שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד, ואם אני עומד הריני מתגנה. אלא הריני עושה להם חג. עשה להם עגלי זהב ועבד ע"ז. אבל הענוה היא עוקרת ע"ז, שכך מצינו בדניאל, שבקש נבוכדנאצר הרשע לעשותו ע"ז, דכתי' (דניאל ב, מו) באדין מלכא נבוכדנאצר נפל על אנפוהי ולדניאל סגיד ומנחה וניחוחין אמר לנסכא ליה. ודניאל מפני ענותנותו לא קבל עליו, שנא' (דניאל ב, מט) ודניאל בתרע מלכא. מלמד שלא קבל עליו, מפני ענותנותו וחסידותו.

קשה גסות הרוח, שכל מי שהוא גס הרוח כאלו עושה את עצמו אלוה, שנא' (תהלים צג, א) ה' מלך גאות לבש. ושנינו במ' סנהדרין מלך בשר ודם אין רוכבין על סוסו ואין משתמשין בשרביטו ואין לובשין לבושו, כ"ש מלך מלכי המלכים הב"ה. וכן אמר הב"ה לאיוב, ואם זרוע כאל לך ובקול כמוהו תרעם, עדה נא גאון וגובה והוד והדר תלבש, הפץ עברות אפך וראה כל גאה והשפילהו, ראה כל גאה הכניעהו והדוך רשעים תחתם. כלומר, ומה אתה יכול לעשות כמעשי וכגבורותי. והב"ה מכניע את הגאים ומביא עליהם חמש פורעניות, ואלו הן, השפלה, הדכה, טמינה, חבישה, הכנעה, דכתי' (איוב מ, יב) ראה כל גאה הכניעהו. השפלה, דכתי' (איוב מ, יא) וראה כל גאה והשפילהו. הדכה, דכתי' (איוב מ, יב) והדוך רשעים תחתם. טמינה, דכתי' (איוב מ, יג) טמנם בעפר יחד. חבישה, דכתי' (איוב מ, יג) פניהם חבוש בטמון. הכנעה, זו תשות כח, שנא' (תהלים קו, יב) ויכנע בעמל לבם, וכתי' (שופטים ד, כג) ויכנע אלהים ביום ההוא את יבין מלך כנען לפני בני ישראל. השפלה זו העוני, שנא' (איוב ה, יא) לשום שפלים למרום. הדכה אלו הייסורין, שנא' (ישעיהו נג, י) וה' חפץ דכאו החלי וגו'. טמינה זו מיתה בלא עתו, שנא' (איוב יח, י) טמון בארץ חבלו. חבישה זו גיהנם, שהוא בית האסורים לדורי דורות.

קשה גסות הרוח, שמביאה את האדם להיות כופר בעקר, שנאמר (הושע י, ג) כי עתה יאמרו אין מלך לנו ולא יראנו ה'. וכן הוא אומר במלך אשור, כי אמר בכח ידי עשיתי ובחכמתי כי נבונתי ואסיר גבולות עמים וגו'. לפיכך משה רבינו ע"ה מזהיר את ישראל ואומר להם, ואמרת בלבבך כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה. אלא אם יהיה לאדם כח או חיל, אינו בא מצד האדם, אלא מצד חסדו של הב"ה, שהוא עושה עם בריותיו, שנא' (דברים ח, יח) וזכרת כי ה' אלהיך הוא הנותן לך כח לעשות חיל. וגרסי' במ' סוטה כל מי שיש בו גסות הרוח כאלו כופר בעקר, שנא' (דברים ח, יד) ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך. וכל מי שיש בו גסות הרוח כאלו בא על העריות כלן. בגסות הרוח כתי' (משלי טז, ה) תועבת ה' כל גבה לב, ובכל העריות כתי' (ויקרא יח, כז) כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ. ועוד גרסי' במ' שוטה כל מי שיש בו גסות הרוח, כביכול אמ' הב"ה, אין אני והוא יכולין לעמוד במקום אחד, שנא' (תהלים קא, ה) גבה עינים ורחב לב אותו לא אוכל. ובעון גסי הרוח אין מלך המשיח בא, ואינו בא עד שיתמו גסי הרוח, שנא' (ישעיהו ב, יא) עיני גבהות האדם שפל ושח רום אנשים ונשגב ה' לבדו ביום ההוא. וגרסינן בפרק חלק אין בן דוד בא עד שיכלו גסי הרוח, שנא' (צפניה ג, יא) כי אז אסיר מקרבך עליזי גאותך ולא תוסיפי לגבהה עוד, וכתי' בתריה (צפניה ג, יב) והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בשם ה', שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית כי המה ירעו ורבצו ואין מחריד. וכשיתמו גסי הרוח הב"ה עושה משפט וצדקה, שנא' (ישעיהו ה, טו) וישח אדם וישפל איש ועיני גבוהים תשפלנה, וכתי' בתריה (ישעיהו ה, טז) ויגבה ה' צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה. ואז ישמעו ענוים וישמחו, שנא' (ישעיהו כט, יט) ויספו ענוים בה' שמחה ואביוני אדם בקדוש ישראל יגילו. וכל מי שיש בו גסות הרוח אין עפרו ניעור לתחיית המתים, שנא' (ישעיהו כו, יט) הקיצו ורננו שוכני עפר, מי יקיץ לתחיית המתים, זה המשים [עצמו] כעפר בחייו.

ועוד גרסי' במ' סוטה בפ' המקנא א"ר יונתן בר אבא א"ר יוחנן, כל אדם שיש בו גסות הרוח סופו נכשל באשת איש, שנא' (משלי ו, כו) ואשת איש נפש יקרה תצוד. א"ר אלכסנדראי, כל אדם שיש בו גסות הרוח אפי' רוח קמעא עוכרתו, שנא' (ישעיהו נז, כ) והרשעים כים נגרש, ומה ים שיש בו כמה רביעיות רוח עוכרתו, אדם שאין בו אלא רביעית אחת, על אחת כמה וכמה. אמר ר' אלעזר, כל מי שיש בו גסות הרוח ראוי לגדעו כאשרה, שנא' (ישעיהו י, לג) ורמי הקומה גדועים, וכתי' (דברים יב, ג) ואשיריהם

תגדעון. ועוד אמ' ר' אלעזר, כל מי שיש בו גסות הרוח שכינה מיללת עליו, שנא' (תהלים קלח, ו) וגבוה ממרחק יידע. אזהרה לגסי הרוח מנין, אמ' רבא אמ' זעירי, מהכא, שמעו והאזינו ואל תגבהו. דרש ר' עוירא, זמנין אמרי ליה משמיה דר' אמי, וזמנין אמרי ליה משמיה דרב אסי, כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף מתמעט, שנא' (איוב כד, כד) רומו מעט ואיננו. וגרסי' בפירקא קמא דמ' תעניות אמ' רב שלא אמ' רב המנונא, כל אדם שיש בו עזות פנים לסוף הוא נכשל בעבירה, שנא' (ירמיהו ג, ג) ומצח אשה זונה היה לך מאנת הכלם. רב נחמן אמר, בידוע שנכשל, שנא' (תענית ז:) לך היה, יהיה לך לא נאמר, אלא היה לך. אמ' רבא, מותר לקרותו רשע בפניו, שנא' (משלי כא, כט) העז איש רשע בפניו. רב נחמן בר יצחק אמ', מותר לשנאתו, שנא' (קהלת ח, א) חכמת אדם תאיר פניו ועוז פניו ישונה, אל תקרי ישונה אלא ישנא.

קשה גסות הרוח, שבשבילה הנגעים באין. שכך הוא אומר בעזיהו, ובחזקתו גבה לבו. אמ' היאך אפשר שיהא מקום שהכהנים נכנסים בו ואין אני יכול להכנס בו, ועל דבר זה נצטרע. ולא נתחייב יפתח אלא על גסות הרוח, שלא רצה ללכת אל פנחס לקבל עצה ממנו.

קשה גסות הרוח, שהיו מואב עובדי ע"ז ומגלי עריות ושופכי דמים, ולא קנטרן הב"ה אלא בגסי הרוח, שנא' (ישעיהו טז, ו) שמענו גאון מואב גיא מאד.

קשה גסות הרוח, שקראו הב"ה שתי עבירות, שנא' (משלי ח, יג) יראת ה' שנאת רע גאה וגאון ודרך רע ופי תהפוכות שנאתי. והלא הגאה היא הגאון, ולמה אמ' גאה וגאון, אלא היא עבירה אחת והיא שתים. כיצד, לא די לו שהוא מתגאה, אלא שרוצה להשפיל את חבירו, ולכך הם שתי עבירות בכף של מאזנים, כל מה שאתה מכריע את זו אתה מחסר את זו.

קשה גסות הרוח, שכהב"ה מבקש להעניש את הרשעים ולהכשיל אותם בפשעיהם, בתחלה מוסיף להם גדולה, כדי שיגבה לבם וישברו, שנא' (משלי יח, יב) לפני שבר יגבה לב איש. עד שלא השפיל את בלעם הרשע, הוסיף בכבודו. שבתחלה שלח לו בלק מלך מואב מלאכים שפלים ונבזים, אמ' לו הב"ה, לא תלך עמהם. כיון ששלח לו שרים רבים ונכבדים, אמ' לו, קום לך עם האנשים. וכל כך למה, כדי שלא יאמרו הבריות אחר שמאבדן, לפיכך איבד הב"ה לפלוני שהוא הדיוט, לפיכך הוא מגדלן תחלה. כך אתה מוצא בהמן, עד שלא איבדו הב"ה הוסיף לו גדולה, ואף הוא הוסיף גבהות, שנא' (אסתר ה, יא) ויספר להם המן את כבוד עושרו ורוב בניו ואת כל אשר גדלו המלך ואת אשר נשאו על השרים ועבדי המלך, וכתי' (אסתר ה, יב) ויאמר המן אף לא הביאה אסתר המלכה עם המלך אל המשתה אשר עשתה כי אם אותי וגו'. ואף אסתר לכך נתכוונה לתת לו גדולה כדי שיגבה לבו וישבר, שנא' (משלי יח, יב) לפני שבר יגבה לב איש, וכתי' (איוב יב, כג) משגיא לגויים ויאבדם שוטח לגויים וינחם. וכל הזדים והגאים הלועגים על ישראל, והמטילין אימתן עליהם, יורדין לבאר שחת, ונוחלין גיהנם, ונידונין לשם לדורי דורים. את מוצא שהב"ה פורט כל מלכות ומלכות, ומזכיר את עונה ואת העונש שיש לה לקבל, ואינו מקפיד על כל אחת ואחת אלא שהטילו אימתן על ישראל בלבד, דכתי' (יחזקאל לב, כז) ויתנו חתיתם בארץ החיים. חתיתם זו אימה, שנא' (בראשית לה, ה) ויסעו ויהי חתת אלהים וגו', וכתי' (ירמיהו ל, י) ואתה אל תירא עבדי יעקב ואל תחת ישראל וגו'. בארץ החיים זו ארץ ישראל, שנא' (תהלים כז, יג) לולי האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים. ומהו עונשן, את יורדי בור, ואין יורדי בור אלא גיהנם, שנא' (יחזקאל לב, ל) וישכב את ערלים בבור. ואפי' אדם בביתו צריך להתנהג בענוה, ואל יטיל אימה יתירה בתוך ביתו. שהרי פילגש בגבעה, שהטיל בעלה עליה אימה יתירה והלכה לה וישבה בבית אביה, ונתגלגל הדבר ונפלו על אותו מעשה כמה אלפים וכמה רבבות מישראל וכמעט נגדע שבט בנימן. ומעשה בר' חנינא בן גמליאל, שהטיל אימה יתירה בתוך ביתו, ובקשו להאכילו אבר מן החי. ושנינו במ' שבת בפ' במה מדליקין, שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשכה, עשרתן ערבתן הדליקו את הנר, ומפרש בגמ' ויאמרון בניחותא, ר"ל כדי שלא יטיל אימה יתירה בתוך ביתו.

גדולה ענוה, שמצלת לבעליה מדינה של גיהנם ומכל צרה וצוקה ומחרון אף השם, ולא עוד אלא שהב"ה מגין בעדם ושומר אותם ומסתירן תחת כנפיו עד יעבר זעם, שנא' (צפניה ב, ג) בקשו את ה' כל ענוי הארץ אשר משפטו פעלו בקשו צדק בקשו ענוה אולי תסתרו ביום אף חרון ה'. והב"ה מחונן לענוים, שנא' (משלי ג, לד) אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן.

גדולה ענוה, שהיא מנחלת לבעליה כסא כבוד, שנא' (שמואל א ב, ח) מקים מעפר דל מאשפות ירים אביון להושיב עם נדיבים וכסא כבוד ינחילם וגו', וכתי' (תהלים קמט, ד-ה) יפאר ענוים בישועה יעלזו חסידים בכבוד. והב"ה נוטה שלום לענוים, ולעולם ירשו ארץ, ויתעדנו ויתענגו על רוב שלום, וישמחו בחלקם בעולם הבא, שנא' (תהלים לז, יא) וענוים ירשו ארץ והתענגו על רוב שלום.